

RETAULES I RETAULISTES A L'ESGLÉSIA DEL VENDRELL - III: OBRES ANÒNIMES DEL SEGLE XVIII

SALVADOR ARROYO I JULIVERT

Els Massalvà d'Igualada i Antoni Ochando són els únics autors documentats dels retaules menors de l'església del Vendrell. Durant la segona meitat del segle XVIII, treballen al Vendrell d'altres escultors i dauradors en els retaules de Sant Gregori, Sant Antoni; Sant Pelegrí i i Sant Carles. Tots ells són avui per avui peces anònimes i fins algunes indatades.

RETAULES I RETAULISTES A L'ESGLÉSIA DEL VENDRELL - III: OBRES ANÒNIMES DEL SEGLE XVIII

EL RETAULE DE SANT GREGORI

La Confraria

A l'entorn de l'origen de la devoció vendrellenca vers Sant Gregori bisbe ens explica Jaume Ramon:

«És festa de gran devoció per haver experimentat la vila, mitjançant la protecció de dit gloriós Sant, lo remey contra la plaga de las orugas que devastavan las vinyas. Així es llegeix en el llibre de Consueta Antic de l'arxiu parroquial. Per aquest motiu sens dubte votà el poble els cuites que encara avui (segle XIX) es celebren a dit Sant, bisbe d'Ostia, que s'escau a 9 de Maig, i fundà la confraria sota la seva advocació, que era regida per dos Administradors amb ajuda d'un escrivà.»⁽¹⁾

Pel que fa a la datació de la plaga d'erugues que va malmetre les vinyes vendrellenques, direm que, segons recull el *Llibre de Primícies* de la parròquia, aquesta plaga tingué lloc entre els anys 1658-1659.

Aquest llibre recull la quantitat total de diferents fruits i grans arreglats en concepte de primícia. Tant l'any 1658 com el 1659 són anys de males collites pel que fa al vi. Així, el 1658 consten recollides tan sols 10 cargues de vi i el rector fa constar que «las orugas se menjaren los raims». Pel que fa a l'any següent, 1659, se'ns diu encara que «las orugas perseveran no obstant les pregaries.»⁽²⁾

Las catxas Mirrai nou sou,
 y met de la zeta de dit comp:
 rei, y las sepanta dor ci sou y
 set de la zeta deli compres del
 any 1776 suman..... 76^l 15^q 10
 qual han pruit per lo Tabernacle
 de San Gregori.

Aora lo que se requip. Al Començ
 de 1780. se determina per un ta-
 bernacle de S. Gregori, y se ajusta
 ab Miquel Galzeran Escultor de
 Vilafranca fusta y marí..... 75^l ^q
 y ab Joseph Balasch Dorador
 de Vilafranca per dorarlo.... 42^l ^q
 suma lo fet, y dorat..... 117^l ^q

En un petit estudi comparatiu amb les cargues aplegades en els anys anteriors, veurem que les diferències són força importants:

El 1654 consten 25 cargues de vi. El 1656 en consten 20. El 1657 —any anterior a l'arribada de les erugues— 25 càrregues.

Pel que fa als anys posteriors, direm que les quantitats es van normalitzant gradualment de 1660 en endavant.

Pel que fa a la fundació de la Confraria, no es pot aportar dades concretes. Salvador Caralt ens localitza ja comptes de la institució al s. XVII.⁽⁹⁾

Malgrat tot, no és fins ben entrat el XVIII que es localitzen els primers comptes amb una continuïtat anual. En concret, el primer document porta data de 7 de maig del 1759, en què el rector de la parròquia rep els comptes dels administradors dels anys 1754-55-56.

Anava regida per dos administradors i un escrivà. Tenia a son càrrec, a més de la festa del sant titular —9 de maig— la de Sant Francesc —4 d'octubre—, també vot de poble, instituït l'1 d'octubre de 1645⁽¹⁾ i que comptava amb altar propi en l'església vella.⁽⁵⁾

També tenia al seu càrrec el Misteri de l'Assotament, també conegut per «Misteri de Cal Galofre» i «Misteri de la Fumada», que havia adquirit l'any 1817, amb un cost de 400 lliures. Per aquest motiu, el Dijous Sant era exposat davant de la capella de Sant Gregori. Fou restaurat a mitjans del segle passat.⁽⁶⁾

Ja a les darreries del segle XIX, en la diada del sant, celebraven la seva festa anual el Sometent, amb salves i descàrregues de trets de pólvora.⁽⁴⁾

Un inventari de la Confraria del 1851 detalla les seves pertinences.

«Altar del Sant propi - 1. Sacras - 1. Estovallas bonas - 1. Estovallas comunas - 3. Roquets (pels portants del tabernacle) - 4. Bacina - 1. Tabernacle del Sant - 1. Banderas - 1. Misteri del Assotament arreglat - 1. Floreros - 6. Llantia - 1.»

El retaule

Descripció de l'obra

El Retaule estava situat a la segona capella de la nau lateral dreta; avui ocupa aquest lloc l'altar de la Mare de Déu de Montserrat, inaugurat

el 23 de juny del 1950, sota el mecenatge de Joan Figueras i Socias, «l'Hereu Xenda».⁽⁷⁾

No s'ha localitzat fins ara cap document gràfic que reproduïxi l'obra. L'única descripció amb la qual comptem és la que ens féu Isidre Totusaus i Alegret, corroborada i ampliada per en Joaquim Vidal i Tous.⁽⁸⁾

Estructura

Si atenem als detalls descriptius dels nostres informants, l'obra, podriem dividir-la verticalment en tres carrers. Un de central més ampli i dos de laterals de dimensions més reduïdes.

Horitzontalment, destaquen un basament amb la mesa i pedrel·la amb motius decoratius, que sostenia un retaule d'un sol cos, amb remat de motius vegetals i filigranes. L'estructura del cos central venia emmarcada per uns suports de columnes que separaven els diferents carrers.

Composició

La descripció de Totusaus i Vidal detalla, pel que fa al carrer central i damunt mateix de la mesa de l'altar, la imatge de la Mare de Déu de Montserrat, imatge de vestir que fou afegida a l'obra original l'any 1884⁽⁷⁾ quan hom fundà la Confraria de la Montserrat al Vendrell.

Aquesta primera imatge de vestir del segle XIX fou substituïda l'any 1934 —any que la confraria celebrà les noces d'or de l'establiment a la vila—⁽⁹⁾ per una talla que obrà l'escultor local Joan Borrull i Soler (1880-1960), essent la primera documentada de la seva nombrosa producció per la parròquia vendrellenca.

Damunt la imatge de la Verge i dins d'una fornícula més destacada, la imatge de Sant Gregori, bisbe, en acció de beneir.

Pel que fa als dos carrers laterals, direm que en el dret figurava la imatge de Sant Francesc d'Assís, també dins d'una fornícula de dimensions més reduïdes que la del titular.

Pel que fa al carrer lateral esquerre, també dins d'un nínxol, la imatge de Sant Bernat.

Ambdós carrers estaven emmarcats per conjunts de columnes estriades i capitells compostos.

Datació i atribució

Pel que fa a la datació i atribució de l'obra, podem aportar que fou esculpit durant la segona meitat de la dècada dels anys 50 del segle XVIII, si tenim en comte que el contracte per daurar l'obra es signa l'any 1759.

Quant al finançament de l'aspecte escultòric, direm que és possible que fos finançat també per algun particular, ja que en els comptes donats durant la segona meitat dels esmentats anys 50 —del 1754 al 1756— no consta feta cap despesa destinada al pagament de l'obra, característica que també constatem en la construcció del retaule dels Dolors.

Sí que consten detallades, però, les despeses del pagament del daurat de l'obra fins a l'any 1768.

El retaule de la Capella de Sant Gregori entraria, doncs, dins dels conjunts escultòrics de mitjans del segle que s'inicia amb el de Santa Magdalena, 1748-1750, de Josep Massalvà, fill. El de Sant Sebastià, 1755-1757, i el retaule dels Dolors, 1758-1759, ambdós d'Antoni Ochoa.

Alguns autors —com ara M. Naranjo—⁽¹²⁾ sostenen a l'entorn de l'obra del retaule que:

«aquesta confraria creada a mitjans del segle XVIII realitza l'altar de la capella vers l'any 1780 costant 75 lliures de mans de l'escultor i 42 lliures de les del daurador.»

Pel que fa a l'autoria, no comptem avui per avui amb dades ni elements materials que ens permetin aventurar cap hipòtesi; resta, per tant, com una peça anònima. Tot i amb això, cal fer notar les constants remissions a l'estructura del retaule de Sant Isidre i de Santa Anna, que apareixen en el contracte signat per daurar l'obra l'any 1759. Aquestes referències podrien portar a plantejar d'alguna manera la hipòtesi que es tractés d'una altra obra d'en Josep Massalvà.

Pel que fa a l'evolució del retaule, direm que és el 1773 que es fan reformes a la Capella del Sant, tal com consta en els comptes de la confraria:

«Es compra fusta de melis per les teuladas de la iglesia i de la resta de la fusta se comprà per adobar la capella de Sant Gregori.»

Daurat del retaule. 1759-1761

Novament és Jaume Ramon qui ens dóna la primera referència del daurat de l'obra:

«La devoció que'ls pagesos de nostra vila tenien a Sant Gregori queda demostrada per les moltes caritats que feien amb vi a la confraria, gracies al qual ja l'any 1759 es pogué firmar la contracta per a daurar el retaule, quina operació costà 400 lliures moneda barcelonesa, essent franc el daurador de petges i donant-li estada de casa per dos anys que durà l'obra, prometent els administradors invertir en ella tots els diners de les vendes del vi que fessin.»⁽¹⁾

Pel que fa al text íntegre del referit contracte, no l'hem localitzat avui en el fons de documentació de l'Arxiu Parroquial, però sí que el trobem publicat en el periòdic *El Vendrellense* del 1894.⁽¹⁰⁾

«Capitols que deu observar lo daurador que daurarà lo retaule de Sant Gregori de la parroquial del Vendrell.

»Primo, serà de obligació del daurador de aparellar tot lo retaule á us y costum de bon oficial y tot lo visible del retaule dega ser tot de or, que tots los llisos que havem vist sigan en lo retaule dega fer uns frisos de talla perfilats y hage de broncejar allà hont més convenient sia en lo retaule, y las dos carulas de guix del costat del retaule degan ser dauradas com estan á Sant Isidro, y la imposta corresponent dega ser pintada ab diferents jaspis y lo arch que circueix lo retaule dega ferio com los demás y així mateix dega pintar la clau ó floró conforme esta á Sant Isidro y que todas las figuras degan ser dauradas y estofadas y lo sógulo ó sotabanch dega fer tota la talla daurada y motlluras y lo demás un jaspi bó, lo march dega ser aixís mateix y las dos motlluras que descansaran á terra del march ha de ser jaspeat y la motllura sobre de la pedra de baix del retaule dega ser un jaspi bo y que tot á la vista dega ser ver daurat y lo or del més fi y se hagia de daurar y estofar lo Sant Gregori del tabernacle y dos candeleros y las sacras hajan de ser plata y lo Sant Christo com los demás y tots los sants y minyonets dega ser tot encarnat y si dit oficial no cumplia en ditas cosas lo puguian ferio visurar quan lo dit retaule estarà llest; y tinga de dorar sis floreras com las del altar major platejadas y se li donará habitació y franch de petxos de vila y de Rey allà hont estará y los panys de las pilastras sian pintadas com a Santa Anna y lo modo de las pagas en la forma següent: 100 lliuras lo dia que voldrá anar a cercar lo or; 100 lliuras quan siga mitx daurat, y en cas lo dit daurador li falta or pera acabar lo retaule tinguian obligació de donarli diners si ni ha retinguts de dit Sant Gregori, y quan tingui acabada dita obra tinguian obligació de donarli tots los diners que

hi haja retinguts y lo que li faltara pera acabarlo de pagar se li donará 50 lliures cada any y tant prompte com hajiam feta la venda del vi de dit Sant Gregori tinguiam obligació de donar los diners al dit daurador y mes lo tingua daurat desde lo dia que comensará á dos anys y en cas nol tingua daurat en dits dos anys en daurarlo tots dos restants puguian ferlos daurar á costas de dit daurador y lo dit preu fet está ajustat per 400 lliures de mes de mars de l'any 1759.»

Pel que fa al detall dels pagaments fets al també anònim daurador, en consten alguns en els comptes de la confraria durant el període 1763-1768.

Així, el 1763 consta que: «Joan Guivernau a pagat a bon comte per dorar lo retaule 5 lliures». «Pere Martyr Vidal a pagat al dorador del retaule 63 lliures. 5 sous 4 diners.»

El 1764 consta que «la resta 3 lliures 4 sous es dona al daurador».

Finalment, l'any 1768, «ab lo que entrega al dorador del Retaule y 6 lliures per lo arxiu nou. Son 44 lliures 3 sous.»

El tabernacle - 1780

És també Ramon que ens fa saber que: «El tabernacle del Sant en actitud de beneir el terme amb el salpasser, construït en 1780 costà 74 lliures de mans de l'escultor i 42 lliures de les del daurador.»⁽¹⁾

Ramon ens descriu ja la iconografia de la imatge del Sant —en actitud de beneir amb el salpasser—. La imatge del tabernacle sabem que existia ja l'any 1759, ja que el contracte que hem transcrit consta ja que «se havia de daurar y estofar lo Sant Gregori del tabernacle.»

Què hi ha, però, d'aquest tabernacle? Al llibre d'administració trobem la següent anotació:

«Nota de lo que segueix. Al gener de 1780 se determinà fer un tabernacle de S. Gregori, y se ajustà ab Miquel Galseran Escultor de Vilafranca fusta y mans 75 lliures y ab Joseph Balasch Dorador de Vilafranca per dorarlo 42 lliures. Suma lo fer y dorar 117 lliures.»

La nota ens identifica clarament l'escultor i el daurador i ens aclareix que ambdós són vilafranquins. Pel que fa a l'escultor, ens informa Antoni Massanell⁽¹⁾ que MIQUEL GALCERAN i BOADA, conegut per MIQUEL GALCERANI (Collbató 1736 - Vilafranca 1806), fou un escultor del segle

XVIII. Natural de Collbató, era fill de Joan Galceran, mestre d'obres, i d'Anastàsia Boada. El 15 de maig de 1760 el localitza ja establert a Vilafranca, on contrau matrimoni amb Josepa Ricart.

Pel que fa a la seva producció artística documentada, sabem que el 1788, junt amb Francesc Massabà, va construir l'altar major de la parroquial de Sta. Maria de Piera. Morí a Vilafranca el 18 d'agost del 1806 a l'edat de 70 anys. El seu fill, Miquel Galceran i Ricart (1767-1838), fou també escultor conegut com Miquel Galceran II.

Pel que fa al detall cronològic dels pagaments, ens consten els següents:

1780 - El 16 de gener es paguen a l'escultor 25 lliures. El 12 de març del mateix any, altres 18 lliures 10 sous.

1781 - «Les 6 lliures, 18 sous, 6 diners se han entregat al escultor Galseran a bon compte del que se li esta devent del tabernacle.»

1783 - «Las ditas 33 lliures, 3 diners de la resta han servit per acabar de satisfacer al Escultor y Dorador lo tabernacle de St. Gregori.»

Pel que fa al daurador, es tracta de Josep Balasch (1755-1790). Segons recull Massanell,⁽¹¹⁾ es tracta d'un pintor de la segona meitat del segle XVIII. Natural de Barcelona i domiciliat a la parròquia de Santa Maria de Vilafranca, on, el 6 de gener del 1775, contrau matrimoni amb la vilatana Francesca Urgellès. Morí a Vilafranca el 24 de gener del 1790.

En el detall cronològic dels pagaments fets a Balasch com a daurador del tabernacle de St. Gregori del Vendrell consten:

1780 - El 12 de març es paguen 15 lliures, 13 sous 5 diners.

El 22 d'agost 10 lliures.

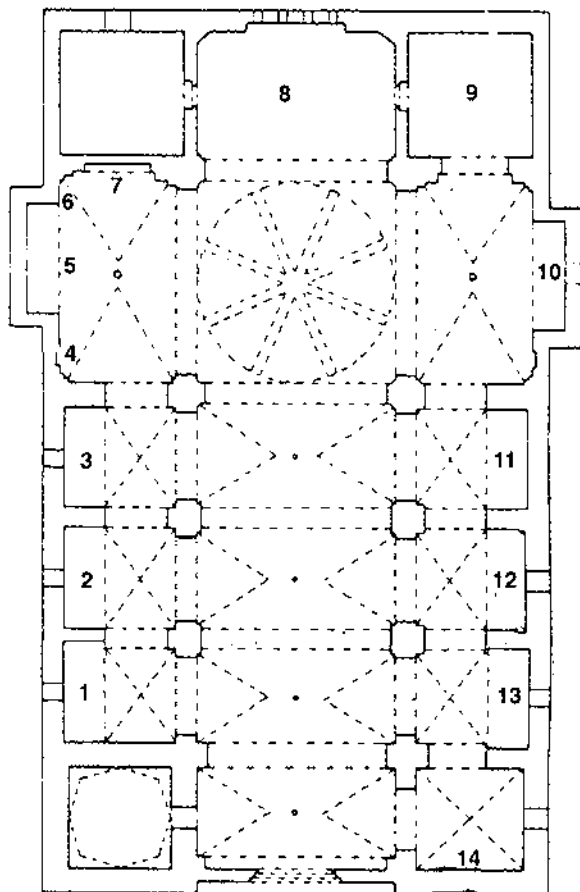
1782 - «Las ditas 8 lliures 15 sous se han entregat al dorador».

EL RETAULE DE SANT ANTONI

Descripció de l'obra

Estava situat al braç esquerre del creuer del temple, vora la pilastra del presbiteri a la part de l'evangeli. Avui ocupa el seu lloc l'altar de Sant

RETAULES A L'ESGLÉSIA DEL VENDRELL A FINALS DEL SEGLE XVIII

- 1.- Retaule de Sant Carles. Anònim.
- 2.- Retaule dels Dolors. Antoni Ochando. 1758-1759.
- 3.- Retaule de Sant Sebastià. Antoni Ochando. 1755-1757.
- 4.- Retaule de Sant Pelegrí. Anònim. 1777-1778.
- 5.- Retaule de Santa Anna. Josep Massalvà I - Josep Massalvà II. 1743-1744 / 1745-1755.
- 6.- Altar de Sant Llibori. Anònim.
- 7.- Retaule de Sant Antoni. Anònim. 1761.
- 8.- Retaule major. Lluís Bonifàs i Massó. 1ª etapa 1772-1775.
- 9.- Capella del Sant Crist i Santíssim Sagrament. Anònim.
- 10.- Retaule del Roser. Josep Ausach. 1685-1688.
- 11.- Retaule de Sant Isidre. Josep Massalvà I - Josep Massalvà II. 1744-1746.
- 12.- Retaule de Santa Magdalena. Josep Massalvà II. 1748-1750.
- 13.- Retaule de Sant Gregori. Anònim. Anterior al 1759.
- 14.- Retaule de la Mare de Déu del Carme - Capella de les Ànimes. Anònim.

Josep, obra d'en Josep Mª Jujol, inaugurat per la festa del sant del 1945.

L'antic retaule, el féu construir la Confraria de Santa Anna, del qual tenia cura junt amb el de Sant Pelegrí. Tan sols comptem amb un document gràfic que el reproduïx parcialment: es tracta d'una fotografia datable l'any 1928 que ens mostra tot el braç esquerre del transsepte. Comptem, a més, però, amb la descripció que ens en feren Isidre Alegret i Joaquim Vidal.⁽⁸⁾

L'obra escultòrica tal com arribà al 1936 era fruit de diferents reformes i afegits. Els nostres informants destaquen un basament amb la mesa, que sostenia un retaule de dos cossos.

Damunt la mesa, la imatge del Sant Sepulcre dintre d'una urna de vidre. Aquesta imatge processional fou adquirida per la confraria de Santa Anna l'any 1791 i afegida al cos del retaule en aquelles dates.

El cos central és compost per un conjunt de 3 columnes per banda, lliures amb garlandes al coll i basament amb guarniment folial, que emmarquen dos arcs geminats amb les imatges dels dos titulars: Sant Antoni Abat i Sant Antoni de Pàdua.

Al segon cos trobem la imatge de la Mare de Déu del Carme. Sembla ésser que també afegida l'any 1826 en desaparèixer del seu altar-retaule a la Capella de les Ànimes, en obrir la porta petita per accedir al temple.⁽¹³⁾ La imatge apareix acompanyada per quatre àngels. Dos portadors de canelobres als peus de la Verge i dos més al cap, els quals sostenen tot el treball de talla que emmarca l'arc de la capella del retaule.

Pel que fa a la datació i atribució de l'obra, direm que tenim constància de l'erecció d'un primer altar provisional; així ja l'any 1739 consta fet un pagament per «la mesa de St. Antoni.»

L'any següent, 1740, consta fet també un pagament «per tres jornals per fer lo nitjo de Sant Antoni».

El retaule que arriba al 1936 sembla que s'obrà a principis de la dècada dels anys 60 del segle XVIII. L'obra fou costejada per la confraria de Santa Anna, l'única referència específica de la construcció que trobem en els comptes de Santa Anna data del 1761: «Ramon Borrell aplegà 10 lliures 16 sous 8 diners. Gastat en lo retaule de St. Antoni 6 lliures. 6 sous. 10 diners».

A l'entorn de la datació, Jaume Ramon afirma que: «altar de Sant Antoni que porta data de l'any 1768».⁽¹⁴⁾

Aquesta data que recull Ramon no fa referència a l'acabament de l'obra escultòrica —ja que es té constància que l'any 1766 ja s'estava daurant el retaule. La data del 1768 que duia gravada fa referència a l'any en què s'acabà de daurar.

Pel que fa a l'atribució i autoria, resta també com a peça anònima de la segona meitat del segle XVIII.

Daurat del retaule. 1766-1768

Moltes més són les dades que trobem a l'entorn del daurat de l'obra. Ja l'any 1766 el daurador Francesc Colat es comprometia a «daurar i estofar lo Sant Antoni Abat». Aquest document porta data de 23 de febrer del 1766. Aquest mateix any consten ja anotats els primers pagaments fets al daurador, possiblement el mateix Colat, tot i que als comptes de

Imatge del Crist jacent del Misteri del Sant Sepulcre, peça de talla de gran qualitat adquirida per la Confraria de Santa Anna l'any 1791 i incorporada al retaule de Sant Antoni. És una altra de les peces anònimes.

la Confraria tan sols es fa esment del «Dorador del Retaule de St. Antoni».

Pel que fa a la cronologia dels pagaments, s'inicien l'any 1766 amb un total de 25 lliures i 10 sous invertits en tres pagaments. L'any 1767 consten pagades un total de 63 lliures. El 1768 consten pagades 105 lliures, 22 sous i 6 diners. Finalment, l'any 1769 consta el darrer pagament de 7 lliures.

EL RETAULE DE SANT PELEGRÍ

La devoció vendrellenca cap a aquest sant, la festa del qual se celebra el 21 de juny, sembla que estigué vinculada també amb la Confraria de Santa Anna. El Retaule estava situat al braç esquerre del creuer, al costat mateix del de la patrona de la vila.

L'altar provisional

Pel que fa a les primeres referències a la presència d'un altar o imatge dedicada al sant, sabem que ja l'any 1763 consta en els comptes de Santa Anna una despesa per la imatge de «Sant Pelegrí». El 23 de febrer del 1766, el daurador Francesc Colat es comprometia a «daurar y encarnar San Pelegrí, lo San Crhisto y lo Angel de San Pelegrí», fet que evidencia l'existència ja de la imatge.

El retaule. 1777-1778

Les administracions de Santa Anna dels anys 1777 i 1778 es fan càrrec de l'erecció del retaule dedicat al sant, amb un cost total de 145 lliures.

Segons es desprèn dels comptes de 1777 donats el 25 d'abril del 1778, el rector Mn. Aumatell fa constar que: «Nota que est any los Administradors feren lo retaule de St. Pelegrí y ne pagaren sent quaranta sinch lliuras».

L'any 1781 consta fet un pagament per una imatge del sant. Imatge processional?

Daurat de l'obra. 1787-1788

Deu anys després consta al final dels comptes dels administradors del 1787 lliurats l'agost del 1788:

«Los onse sous de la resta del present any junt ab los vint lliuras deu sous, y dos diners dels comptes del any passat, se han ampleat per dorar lo retaule de San Pelegrí y son a bon compte del consert per dorar lo dit retaule.»

Els administradors del 1788 encara realitzen pagaments al daurador per valor de 125 lliures i 8 sous.

Descripció

Es tracta d'un petit retaule de dos pisos. En el principal, una capella central emmarcada per dues columnes —llises amb garlandes al coll— amb la imatge del titular. Al peu del conjunt de columnes, dues petites imatges, vora la mesa de l'altar. A la part dreta, Sant Blai i, a l'esquerra, Sant Llorenç amb les graelles.

Al segon pis, la imatge de Sant Tomàs d'Aquino.

El Retaule passà a dedicar-se a Sant Josep durant la segona meitat del segle XIX.⁽¹⁵⁾ Sota aquesta darrera advocació arribà al 1936. La imatge del segon titular es beneí el 26 de novembre del 1899, prèvia restauració.⁽¹⁶⁾

L'obra desaparegué en els fets revolucionaris del 1936.

ALTRES RETAULES

Les fonts orals i els testimonis dels referits Isidre Alegret i Joaquim Vidal ens parlen de l'existència d'alguns altres altars i retaules com el de Sant Carles i Sant Llibori o la Capella de les Ànimes que cita Jaume Ramon.⁽¹³⁾ L'única referència que tenim d'aquestes obres ens ve donada per un inventari parroquial del 1819,⁽¹⁷⁾ del qual es desprèn que a principis del segle XIX existien a l'església del Vendrell tres altars propis de particulars:

«Sus capillas incluyendo el altar mayor son 14 todas se cuidan por administradores de las cofradias, menos 3 que son de particulares, una de

San Carlos que es del Ilustrissimo Sr. Varon de las 4 Torres residente en Tarragona. Otra de Casa Vidal que llaman de Joncosa y otra de D. Antonio Vidal; los dos del Vendrell.»

També ens informa de l'existència de dos oratoris en cases particulars: «uno de Francesch Galofre, esta corriente y otro de Doña Felicia Vidal que no lo esta.»

El retaule de Sant Carles

És un dels tres retaules de particulars. Aquest era propi de la família vendrellenca dels Morenes,⁽⁸⁾ família que després prendria títol nobiliari de la Baronia de quatre torres. Jaume Ramon ens informa⁽¹⁶⁾ que el baró tenia casa a la plaça Vella.

De tota manera, una branca d'aquesta nissaga de propietaris rurals vendrellencs seguí al Vendrell,⁽²⁷⁾ a la casa pairal del carrer del carreró. En aquell vell casal dels Morenes en Joaquim Vidal⁽⁹⁾ recordava haver vist la imatge —de mida natural— de Sant Carles Borromeu. Aquesta talla (potser es tractés de la imatge processional), ens explicava el mateix Vidal, fou destruïda a la llar de foc de la casa durant els fets revolucionaris del juliol del 1936.

També sabem de l'edició d'uns goigs, dedicats al sant i impresos a Vilafranca, a la impremta d'en Pere Alegret el 1879, de clara vinculació vendrellenca si ens atenem a la darrera estrofa:

«Esta Vila del Vendrell
Ab gran devoció os venera
Esperan que desde el cel
Alcanzareu gracia entera».

El retaule

Tant Isidre Alegret com Vidal, a més de Josepa Mañé i Romeu «Pepa Flaessa»,⁽¹⁹⁾ ens situen el retaule a la primera capella de la nau lateral esquerra del temple. El seu lloc, l'ocupa avui l'altar de Jesús Natzaret, talla d'en Joan Borrull i Soler del 1943.

Pel que fa a la descripció, els nostres informants destaquen en una fornícula al carrer central la imatge de Sant Carles Borromeu vestit de Cadenal. A la seva dreta, la imatge de Sant Fèlix —nom propi força

corrent en la família Morenes. A l'esquerra, Santa Bàrbara. Damunt de Sant Carles, ja en el segon pis, Sant Francesc Xavier.

Josepa Mafié ens parlava d'una colla de relleus que naraven algunes escenes de la vida del sant, esculpits a la pedrel·la, vora la mesa de l'altar.

Es tracta d'una altra de les obres anònimes i indatades de la segona meitat del segle XVIII.

Desaparegué durant el fets del 22 de juliol del 1936.

Altar de Sant Llibori

És un altre dels altars de particulars, si bé el document del 1819 no concreta a quina de les dues famílies Vidal pertany, si era propi dels Vidal «de Juncosa» o d'Antoni Vidal.

Pel que fa als Vidal «de Juncosa», sabem que s'estableixen al Vendrell en la segona meitat del segle XVIII, procedents de la Juncosa del Montmell, topònim que donaria origen al renom. En concret, és Gil Vidal i Nin qui, el 24 d'abril del 1759, es casa al Vendrell amb Antònia Morgades i Lleó.⁽²⁰⁾ Aquesta família, vinculada amb la Inquisició, la localitzem resident primer al carrer del Portalet (actual carrer del Peix) i després als «carrerons de l'església».⁽²¹⁾

Pel que fa a la segona família, la d'Antoni Vidal, tenim referències de la vinculació d'en Pere Màrtir Vidal, candeler, amb l'església parroquial ja l'any 1740 en què es concedeix llicència a la seva vídua per fabricar una sepultura a l'església nova.⁽²³⁾

A finals del segle localitzem l'argenter Antoni Vidal i Vidal, fill de Rafel Vidal i Gregòria Vidal del carrer Major.⁽²⁴⁾

Centrant-nos ja en la devoció a Sant Llibori Bisbe, direm que la diada del sant se celebrava el 23 de juliol.⁽⁸⁾ Amades ens explica, a l'entorn d'aquest sant: «És invocat, arreu de casa nostra, contra el mal de pedra i per les malalties d'orina en general.»⁽²²⁾

Ens concreta, pel que fa a la devoció vendrellenca, que «Sant Lli era advocat i protector de les collites. En moltes poblacions de la ruralia li dedicaven un ofici perquè guardés i fes arribar les collites a bon terme.

També se li havia dedicat el segon dia de la festa major. No fa gaires anys que el costum encara es practicava a Sitges per desig de la pagesia, que li demanava que guardés les vinyes de la collita de les quals depenia la fabricació de la malvasia i del moscatell (...) Així mateix s'havia celebrat al Vendrell, per tal d'assegurar la producció de rasolis».

«A la processó, a Sitges hi duïen una botella de malvasia; a Valls un carretellet d'aiguardent; al Vendrell una bota de rasolis».

La proximitat de la diada de Sant Llibori amb la festa major vendrellenca és clara —és a tres dies de la de Santa Anna. Pel que fa a la seva vinculació amb la producció vitivinícola, Amades diferencia entre Sant Llibori i Sant Lli. La tradició oral local ens parla, però, clarament de Sant Llibori Bisbe.⁽⁶⁾

Pel que fa a l'altar, tant Totusaus com Vidal el situen al braç esquerre del creuer, al costat del retaule de Santa Anna, just en el lloc on avui s'obre la porta petita per accedir a la sagristia. Formaven el conjunt una mesa i un quadre amb un llenç a l'oli que representava el Sant Bisbe, tot ell envoltat per un marc profusament treballat i esculturat, a manera de petit retaule. Desaparegué en els fets del juliol del 1936.

La capella de les Ànimes

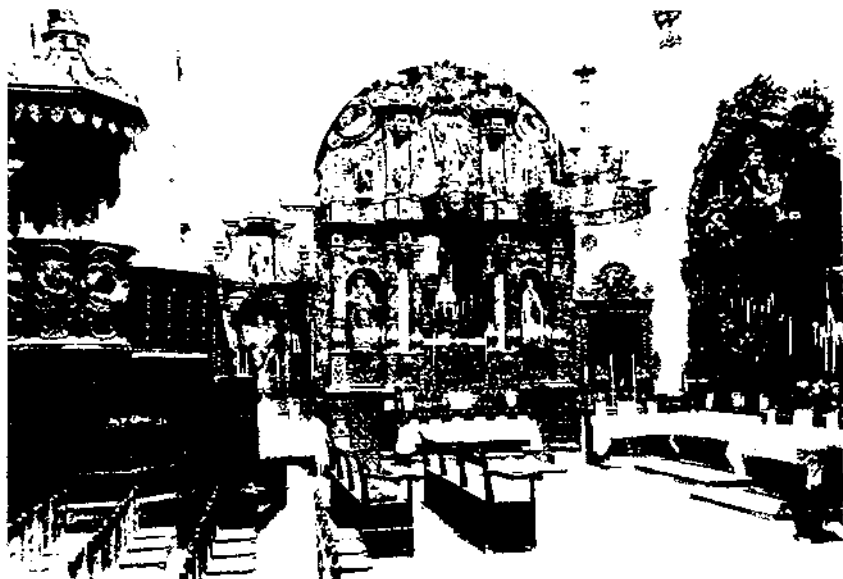
Sembla ésser que és el tercer dels altars particulars, però no hi ha cap concreció a l'entorn de quina de les dues famílies Vidal n'era propietària.

Jaume Ramon explica a l'entorn d'aquesta capella:

«En 9 de desembre de 1826, l'Ajuntament d'acord amb el Senyor Rector i distingits caps de casa, determinen obrir una nova porta a l'església parroquial (...). Discutit el lloc on devia obrir-se s'acordà per unanimitat efectuar-ho al costat esquerre de la porta principal, per la capella de Nostra Senyora del Carme, o vulgarment de les Ànimes, donant a la plaça.

»Antón Marqués, un dels concorrents a la junta, proposa de prendre la empresa al seu càrrec i li fou acceptada per el preu de 120 lliures (...) quedant al seu favor les pedres i desferrer que quedessin, i cedint-li el panell vell que hi havia arreconat.»⁽¹³⁾

El Retaule de la Mare de Déu del Carme va desaparèixer, doncs, l'any 1826 en obrir la porta petita del temple.

Conjunt de retaules del braç esquerre del creuer de l'església del Vendrell abans del 1936. A l'esquerra, apareix la trona de l'evangeli. El gran retaule del fons és el de Santa Anna, obra dels Massalva, amb data de 1744. A l'esquerra d'aquest darrer, l'antic retaule de Sant Pelegrí, aquí ja de Sant Josep, datat entre 1777-78. Al costat oposat, a la dreta del de Santa Anna, l'altar amb el quadre de Sant Llibori. Més a la dreta, el retaule de Sant Antoni, peça anònima del 1761.

IMATGES EXEMPTES

Al llarg del segle XVIII hi ha constància de l'adquisició de tota una colla d'imatges exemptes. La majoria d'elles destinades a processionar amb tabernacle en les festes i diades de Confraria, d'altres destinades als Misteris de la processó del Dijous Sant.

Quasi totes són peces anònimes. En recollim aquí algunes de les que no s'han tractat en l'estudi dels diferents retaules. També incloem les obres escultòriques de la trona de l'Evangeli i el cancell del temple i excloem la imatgeria dels Misteris de la Setmana Santa, de la qual farem un estudi particularitzat.

La imatge de Sant Salvador

La Confraria

En el primer llibre de confraries iniciat el 1660, trobem ja l'administració de la sagristia i de la Confraria de Sant Salvador. La primera anava administrada per dos sagristans i la segona per un sol administrador conegut per «de la Capella de St. Salvador».

Ja en el segle XVIII trobem tan sols constatatats comptes de la Sagristia, que es confon en ocasions amb la Confraria del sant titular de la parròquia. Va administrada per dos sagristans. Aquesta associació va en clara decadència a les darreries del segle; així és que l'any 1797, el rector fa constar al final dels comptes que els sagristans repeteixen en el càrrec perquè «rehusan molt servir esta confraria per ser pobre, haverhi mols treballs y gasto de sera.»

A mitjans del segle XIX, en concret i segons un inventari del 1850, consta la Confraria de Sant Salvador amb «altar major propi».

Aquesta associació tenia al seu càrrec la festa de la Transfiguració del Senyor —6 d'agost—, titular de la parròquia i Festa Major de la vila.

La imatge

En els comptes donats per la Confraria l'any 1787 es deixa constància de tota una colla de despeses per la confecció d'una imatge:

«Les 6 lliures, 19 sous de resta amb les 30 dels comtes del any passat suman 36 lliures, 19 sous de les quals se ha fet una imatge de Sant Salvador per posar en lo altar en las festas de Christo; costà lo següent:

- »Al escultor per fer la imatge 25 lliures. 5 sous. 6 diners.
 - »Al daurador per daurarla 16 lliures
 - »per fer lo gasto al dit dorador 3 lliures. 7 sous. 6 diners.
- Tot plegat costa 44 lliures. 9 sous.»

A tot això s'afegeix que:

«mes se compreren deu pams de punta de orí per posar a la balona, pitrera y manigas de la imatge de S. Salvador.»

De la qual cosa es desprèn que la imatge anava, a més, vestida.

Imatge de Sant Salvador de Mar, que s'havia venerat a l'ermita de la platja vendrellenca. Datable entre els segles XVII-XVIII. Fusta tallada i encarnada amb peanya i esfera daurades. Apareix nua, desprovista dels corresponents vestits amb els quals solia presentar-se al culte. La mà dreta en acció de beneir i l'esquerra amb l'esfera. Cal parar atenció en el fet que els braços presenten articulació, i es poden extreure per tal de permetre vestir i desvestir còmodament la imatge.

A l'entorn d'aquesta imatge del 1787, en Josep Aixalà⁽²⁵⁾ ens explica una altra curiosa tradició relacionada també amb l'explotació vinícola a casa nostra:

«una fruita tant exquisida i saborosa que ni els raïms primerencs d'en Pau Huguer que figuraven en les processons del Salvador, que es celebraven antany al Vendrell, penjant de les mans del Sant; que els nois tant ens daliem per degustar-los.»⁽²⁶⁾

El cancell i la trona

El Cancell

L'obra escultòrica del Cancell es pot datar al voltant del 1783.

En aquest any, i segons consta en els comptes de l'administració de Sant Gregori, «se aplicaren 18 lliures. 7 sous i 7 diners per ajudar a pagar lo Cancell de la Iglesia».

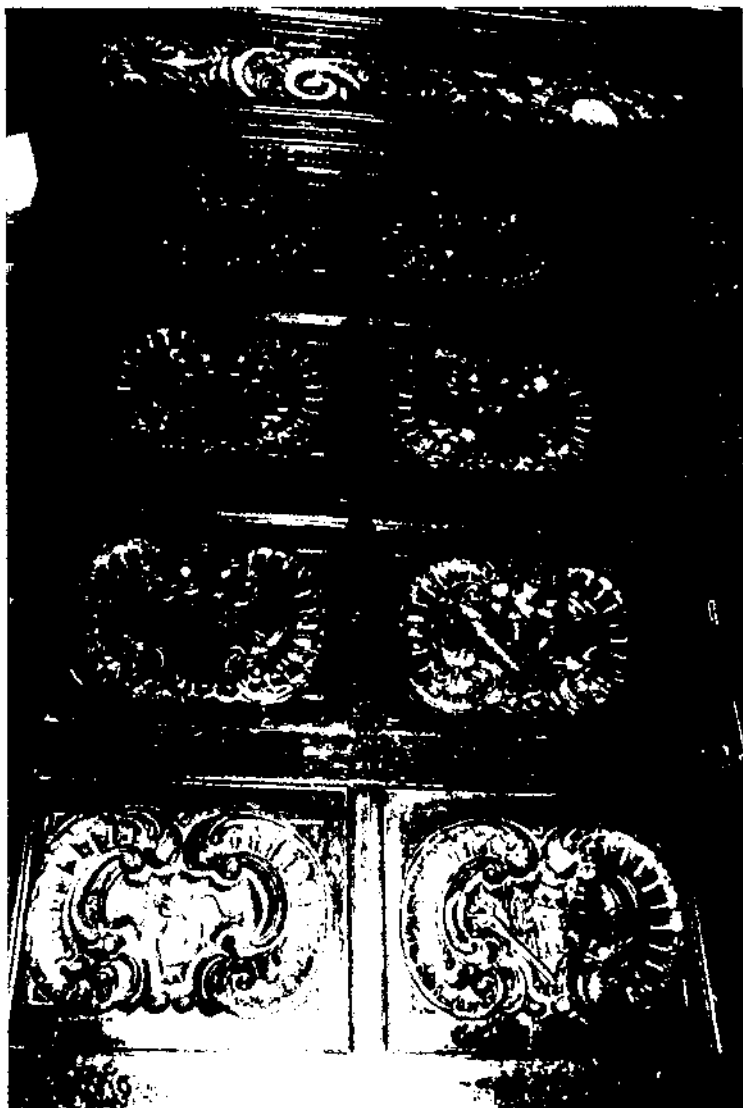
L'obra és també anònima. Presenta esculturats en fusta en blanc 16 motius relatius a impropèris i objectes citats en el relat de la Passió.

Els motius iconogràfics es distribueixen aparellats en dos grups de 8 panells, en cadascuna de les portes.

Alhora en cada conjunt formen quatre andanes. En la porta de la part esquerra trobem, en el pis més alt, la columna de la flagel·lació i un segon plafó amb uns feixos d'espigues. Dessota, els flagells de l'assotament i l'esponja entre dues llances creuades. El segueixen en la tercera andana els dos daus i els tres claus de la creu. Finalment, en el pis més baix, la bossa de Judes amb les trenta monedes i una trompeta i la torxa.

En la porta de la dreta, trobem, en el pis més alt, la creu i el sudari, i en el segon plafó l'escala del davallament. Dessota, el martell i les tenalles i la túnica que es jugaren als daus. En la tercera andana, dues llances creuades i la gerra amb el fel i vinagre. Finalment, en la part baixa, el fanal i dues porres creuades.

Els motius iconogràfics no semblen seguir l'ordre cronològic del relat passional, ni per l'ordenació vertical, ni per l'horitzontal. Es combinen lliurement al gust de l'artista elements relatius a la Presa de Jesús a Getsemani —bossa de Judes, fanal, torxes, porres...

El cancell, obra també anònima datable al voltant del 1783. Aquí apareix un detall de la seva porta esquerra amb vuit motius iconogràfics relatius a impropis i objectes citats en el relat de la Passió. Començant per dalt i d'esquerra a dreta trobem: la columna, feixos d'espigues, dos flagells, l'esponja entre dues llances creuades, els tres claus, la bossa de Judes, una torxa i una trompeta.

A l'Assotament, columna, flagells. A la Crucifixió, daus, gerra, túnica, claus, llances i esponja...

I finalment, el Davallament de la Creu: escala, creu amb sudari, martell i tenalles.

I encara les espigues que podrien tenir relació amb la institució eucarística.

Pel que fa a l'estat de conservació de l'obra, podem aportar que fou restaurat ja el 1850, en què consten pagats 18 rals al fuster «Pistraus» per «adovar y arreglar lo cancell de la Iglésia». En els anys 40 va ésser seriosament reconstruït, per haver estat malmès en la destrucció iconoclasta del juliol del 1936.

La trona de l'Evangelí

Obra també del segle XVIII. Presentava tallades en fusta en blanc les figures dels quatre evangelistes amb els seus corresponents símbols. Sobre la cúpula que la remata, apareix la imatge del mateix Jesús.⁽⁶⁾

Els motius decoratius recorden els del cancell, fet que planteja la possibilitat d'atribuir l'obra de la trona al mestre del cancell. Fou destruïda l'any 1936.

L'actual és una reproducció fidel de l'antiga. El treball d'escultura anà a càrrec de l'escultor F. Carulla Ribera i el mestre fuster vendrellenc Joan Constantí, que l'obraren en fusta de noguera en blanc. Remata el conjunt l'estàtua de la fe.

L'obra fou sufragada pel mecenes local Joan Figueras i Socias «l'Hereu Xenda». Fou beneïda el 26 de juliol del 1953.

El minyó de Nadal

Ja entrant en el segle XIX, l'any 1805, tenim notícia que va adquirir la imatge del Jesús de Nadal.

«Lo minyó per la adoració del dia de Nadal. Fusta y mans del escultor 107 lliures. 10 sous.

«Al dorador per platear la credensa y encarnar lo Minyó 75 lliures.»

L'any 1807 «se fa fer una taula y sobre de la taula un escaparata ab sos cristalls per posar lo minyó que se feu per la adoració per Nadal. Costa tot 45 lliures.»

NOTES

- (1) Jaume RAMON I VIDALES. *Vendrell Històric*, pàgs. 171-172. El Vendrell 1933.
- (2) Salvador CARALT I SALVÓ. «Evolució demogràfica del Vendrell. Seg. XVI-XVIII». *Miscel·lània Penedesenca XIII*. 1989.
- (3) Salvador CARALT I SALVÓ. «Aproximació a l'Arxiu de la Parròquia de St. Salvador del Vendrell». *Miscel·lània Penedesenca XII*. 1988/2.
- (4) «Crònica local y comarcal» al setmanari *La Comarca de Vendrell*. 28 de juliol 1906.
- (5) *Al Llibre de Rendes Parroquial*. Consta la fundació de 6 misses fetes en el testament de Joaquim Morenes, anterior al 1733, manant que es celebri una missa el 3 de desembre en «lo altar de San Francisco Xavier».
- (6) Vegeu més àmpliament a *Miscel·lània Penedesenca 1994*, «Els Misteris de la Setmana Santa del Vendrell: la imatgeria».
- (7) Periòdic local *Vendrell* núm. 42 del 19-12-1953.
- (8) Isidre TOTUSAUS I ALEGRET «Isidro de Cal Mata» (1915-1981). Joaquim VIDAL I TOUS «Quim Canari» (1914-1992). Foren escolans durant la dècada dels anys 20. Entrevistes agost del 1980. I 1986 i 9-5-1992.
- (9) Amb motiu d'aquesta celebració s'editaren unes estampes-recordatori amb la llegenda «Record de les Noces d'Or de la Confraria de M.D. de Montserrat establerta al Vendrell 1884-1934.»
- (10) El contracte apareix publicat a la secció de «Variedades» i signa «Rata Sabia», al periòdic *El Vendrellense* del 13 de maig del 1894. No es fa cap menció al nom del daurador que signa el document.
- (11) Antoni MASSANELL I ESCCLASSANS. «Els artistes vilafranquins. Pintors, escultors, dauradors (segles XV al XVIII)». *Miscel·lània Penedesenca 1978*.
- (12) Manuel NARANJO. *L'Església Arxiprestat del Salvador del Vendrell*, pàg. 99. El Vendrell 1991. En realitat Naranjo confon la realització del retaule amb la del tabernacle per processonar la imatge del sant. Segons demostren a bastament diverses fonts documentals, així J. Ramon a *Vendrell Històric* pàg. 172. El contracte per daurar el retaule datat ja 21 anys abans, l'any 1759. I els comptes de la Confraria del període 1780-1783.
Vid. més àmpliament a Corrigenda II. Setmanari *El 3 de Vuit* 23 agost 1991.
- (13) Jaume RAMON. *Vendrell Històric*, pàg. 116. El Vendrell 1933.
- (14) Jaume RAMON. *Op. Cit.*, pàg. 174.
- (15) El canvi d'advocació sembla que es produí entre el període de 1851-1896, ja que en un inventari dels altars parroquials fet el 1850 encara consta l'altar de Sant Pelegrí. Jaume RAMON, ja el 1896 en publicar el seu estudi *Antigues Confraries en nostra*

parròquia i llurs festes populars, comenta que: «l'altar de Sant Pelegrí, avui Sant Josep». Deixa constància, doncs, que ja s'ha produït el canvi.

- (16) *Crònica de la Parròquia*. Iniciada per Mn. Antoni Casellas, prev., i continuada per Mn. Josep Guitard, prev., pàg. 22. A.P.V.
- (17) L'inventari porta per títol *Estado de lo que manda el Ilustrísimo D. Obispo de Barna. a la Sta Visita hace en el mes de octubre de 1819*.
- (18) Jaume RAMON. *Op. Cit.*, pàg. 66.
- (19) Josepa MAÑÉ i ROMEU «Pepa Flaressa» (1882-1984). Entrevista 26 d'agost 1980.
- (20) És fill de Pere Vidal i Maria Nin. El pare consta que és pagès de la Juncosa i «Familiar del St. Ofici» i, per tant, vinculat a la Inquisició. Pel que fa a l'esposa, és filla de Ramon Morgades i Margarida Lleó. El pare també és pagès i «familiar del St. Ofici». Estem, doncs, davant d'un matrimoni endogàmic.
- (21) En el *Lievador Manual de Rendas, Censos i Censals*, iniciat l'any 1790, ens concreta que «la casa Vidal de la juncosa de la present Vila del carrer del portalet».
- (22) Joan AMADES i GELATS. *Costumari Català*. Vol. V, pàgs. 189-151.
- (23) El Decret Episcopal porta data de 4 de gener de 1740. Vid. més àmpliament a «El Retaule de la Capella del Roser del Vendrell». *Miscel·lània Penedesenca 1991*.
- (24) L'argenter Antoni Vidal i Vidal passà la passantia el 13 de desembre del 1799, segons recull Assumpta GOU i VERNET a «Joiers i orfèvres del Penedès i Garraf. S. XVIII». *Miscel·lània Penedesenca 1989*.
- (25) Josep AIXALÀ i CASELLAS. *Pensant amb la vila*, pàg. 86. El Vendrell 1929.
- (26) En Pau Hugué fou un home popular del seu temps. Ens consta que fou administrador de la Confraria de la Minerva a mitjans del segle XIX. Tanmateix el trobem vinculat en la realització cap al 1850 de l'Altar de Jesús Natzaret.
- (27) A l'entorn d'aquest punt llegim al *Baix Penedès* del 14 d'abril del 1928: «per cert que'm ve cridant l'atenció veure a cal Morenes tancat i sense fanalets, vaig girarme dis-simuladament per a veure al Felix, a l'Isidre i a la Caterineta i no hi eren! Què potser son morts? Tant que eren de casa!»
Manel Güell i Junkert, en el seu treball «Folch contra Morenas», publicat a la *Miscel·lània 1993*, ens explica: «La família Morenes del Vendrell que, just aquests anys (principis del segle XVIII), es traslladava a Tarragona, on obria un negoci de farmàcia. Ocuparien càrrecs municipals, sobretot amb el règim borbònic, al costat del qual es van alinear; aconseguiren augmentar el seu cabal econòmic i el seu pes polític a la ciutat fins que accediren a la noblesa el 1773, i 16 anys més tard —el 1789— eren creats barons de les Cuatro Torres. Ja al segle XIX acumulaven també el títol de comtes d'Asalto.»